

Pod plaščem svetega Martina

ŽUPNIJA TEHARJE SKOZI ČAS

1851

BOGDAN KOLAR • MIHAEL HERMAN
MATEJ OCVIRK • JANJA PESJAK • MIRAN SAJOVIC

Pod plaščem svetega Martina

ŽUPNIJA TEHARJE SKOZI ČAS

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

Vsebina

»Od kod prihajaš, prijatelj?« – Mihael Herman	9
Kraji, ki so sestavljali Župnijo Teharje – Matej Ocvirk	11
Župnija sv. Martina na Teharjah – Bogdan Kolar	19
Najstarejše obdobje	19
Na začetku novega veka	23
Spremembe v 18. stoletju	27
Kot del lavantinske krajevne Cerkve	30
Del Škofije Celje	32
Župnijske matične knjige	33
Bratovščine in druga združenja v župniji	37
Raznovrstne župnijske dejavnosti	46
Župnijski patrocinij	52
Tisk in druga sredstva družbenega obveščanja	56
Verski pouk na ozemlju župnije	57
Poletni oratorij	62
Cerkveni pevski zbori, zborovodje in organisti	65
Župnijski pastoralni svet	69
Župnijska romanja	70
Anina nedelja	72
Zanimanje za misijone in podpiranje misijonskega poslanstva Cerkve	73
Ljudski misijoni v župniji	74
Še kakšen poseben dogodek	79
Povezanost z življenjem kraja	82
Evharistični kongres leta 2010	84
Mašne in druge ustanove v župniji	86
Župnija Teharje – mati novih župnij	94

Župnija Teharje pod pastirovanjem goriških nadškofov –	
Miran Sajovic	101
Ustanovitev goriške nadškofije in pastoralni obiski v drugi polovici	
18. stoletja	101
Poročila ob pastoralnih obiskih v župniji Teharje v drugi polovici	
18. stoletja	103
Pastoralni obisk leta 1773	105
Zaključna misel	108
Vizitacijski zapiski za župnijo Teharje 1751–1773	109
Odmevi dveh svetovnih vojn na Teharjah – Matej Ocvirk	119
Odmevi prve svetovne vojne	119
Odmevi druge svetovne vojne	125
Koncentracijsko taborišče Teharje in Spominski park Teharje –	
Janja Pesjak	133
Organiziranost taborišča	134
Prihod v taborišče	136
Vodenje taborišča	137
Poboj taboriščnikov in ukinitvev taborišča	138
Marijan Tršar – predstavitev teharskega likovnega pričevanja	141
Izpovedi preživelih taboriščnikov	142
Ohranjanje spomina na umrle v župniji Teharje	145
Spominski park Teharje	151
Cerkvena poslopja v Župniji Teharje – Bogdan Kolar	155
Župnijska cerkev sv. Martina	155
Posvetitev nove cerkve	169
Pogled na stroške za gradnjo cerkve in opremo	174
Urejen oltarni prostor v cerkvi sv. Martina na Teharjah	184
Praznovanje jubilejev svetišča	186
Podružnična cerkev sv. Ane na Vrheh	190
Podružnična cerkev sv. Štefana	197

Podružnična cerkev sv. Lovrenca	204
Podružnična cerkev sv. Janeza Krstnika v Šentjanžu	207
Župnišče na Teharjah	210
Kaplanija	213
Gospodarska poslopja	216
Pokopališči na ozemlju župnije	217
Kapele in znamenja na ozemlju župnije	220
 Duhovniki in drugi duhovni poklici v Župniji Teharje –	
Bogdan Kolar	233
Župniki	233
Drugi duhovniki	243
Duhovni poklici iz župnije	259
 The Parish of St Martin Teharje	
266	
 La Parrocchia di San Martino a Teharje	
269	
 Die Pfarre von St. Martin Teharje	
272	
 Viri in literatura	
275	

Župnija sv. Martina na Teharjah

Bogdan Kolar

Najstarejše obdobje

Najstarejša cerkvena organizacija v Spodnji Savinjski dolini je imela dve središči: v Braslovčah in Šempetru. Cerkev sv. Martina na Teharjah je bila najprej podružnica pražupnije sv. Petra, katere sedež je bil pri Sv. Petru v Savinjski dolini, čeprav nekateri zgodovinarji govorijo o pražupnji sv. Nikolaja v Žalcu. Celotna pražupnija (izvzete so bile župnije Celje, Gotovlje, Polzela in Sv. Andraž nad Polzelo) je bila sredi 13. stoletja dodeljena samostanu cistercijanov v Stični, to je dolga stoletja osrednjemu cerkveno-upravnemu središču za slovenske dežele južno od Drave. To je bila prva župnija, ki je bila dodeljena stiški opatiji, v poznejših stoletjih so ji bile dodeljene še druge. O začetkih pražupnije Šempeter zgodovinar Lavantinske škofije dr. Franc Kovačič zapiše:

Leta 1256 je patrijarh Gregorij vteloval stiškemu samostanu z vsemi pravicami in pripadninami župnijo Sv. Petra v Savinjski dolini, torej je že pred tem letom obstajala župnija Sv. Petra. Leta 1260 je patrijarh Gregor potrdil imenovanemu samostanu župnijo sv. Nikolaja v Žalcu in drugo Sv. Petra »in Saxenthal«, ki jo je bil vteloval samostanu leta 1256. Ker žalsko župnijo le »potrjuje« samostanu, mu je že morala biti prej priključena, kdaj, ni nikdar povedano, očitno z župnijo Sv. Petra leta 1256.³⁵

³⁵ F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 94. Za tehnični izraz »inkorporacija« je Kovačič uporabljal slovenski prevod 'vteloval' ali 'vtelesil'. Pravni izraz je pomenil, da je bila neka župnija dodeljena ali pridružena cerkveni ustanovi (samostanu, kapitlju ...) v upravljanje (polna inkorporacija) ali zgolj zato, da je ta ustanova prejela od župnije dohodke (delna inkorporacija), dušno pastirstvo pa je opravljal drug duhovnik, na to mesto postavljen od ustanove, ki ji je bila cerkev inkorporirana.

Kot je razvidno iz ohranjenih srednjeveških listin, je oglejski patriarh Gregor de Montelongo leta 1256 pražupnijo Šempeter inkorporiral stiškemu samostanu, zase in za oglejsko cerkev pa je obdržal le nekatere pravice (ostala je pod patriarhovo oblastjo, v njegovem imenu pa je nadzor nad župnijo izvajal vsakokratni savinjski arhidiakon). Pet let pozneje je isti patriarh na željo stiških menihov in njihovega opata in potem ko je dobil za takšno dejanje soglasje papeža Aleksandra IV. izdal novo listino in v njej povzel predhodno. Inkorporacija je bila samo delna, kar je pomenilo, da župnije ni oskrboval stiški menih, temveč je bil v župniji duhovnik z nazivom »vikar«, ki ga je moral samostan vzdrževati. Ker je šlo za stalno duhovniško službo, se je za takšnega duhovnika uporabljal tudi naziv »večni vikar«. Stiškemu samostanu pa so pripadali dohodki župnije.³⁶ Razlogi za takšno odločitev patriarha so bili predvsem v tem, da je stiški meniški skupnosti tako pomagal pri premagovanju težkih časov, ko so samostan ogrožali ljudje, ki so mu prizadejali različno škodo (ker nam iz listin ni znano, za kakšno škodo je šlo, sklepamo, da je šlo za prisvajanje zemlje in dohodkov ter neizpolnjevanje obveznosti, ki so jih posamezniki imeli do samostana).³⁷

Iz pražupnije Šempeter, ki je bila v srednjem veku središče celjskega okoliša, dokler ni prvenstva prevzelo mesto Celje, so se do 20. stoletja razvile naslednje župnije: Žalec, Šempeter, Celje, Polzela, Sv. Andraž nad Polzelo, Sv. Jakob v Galiciji, Sv. Martin ob Paki, Gotovlje in Teharje. Pražupnija je

³⁶ Prim. J. Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 326–327.

³⁷ Prim. J. Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 105.

Teharje, litografija. Stara Kaiserjeva suite
(hrani Pokrajinski muzej Celje).

obsegala tudi del hribovja Škorno in Dobrič (Gora Oljka) in levi breg Savinje od izliva Pake. Kot podružnice šempetrske pražupnije so bile leta 1256 skupaj z Žalcem in Šempetrom stiškemu samostanu dodeljene tudi tri podružnice: Sv. Martin ob Paki, Sv. Jakob v Galiciji in Sv. Martin na Teharjah. Kot ugotavlja F. Kovačič, o kakšni starejši cerkvi sv. Martina ni nobenega poročila. Iz nadaljnjih dokumentov pa je razvidno, da so bili leta 1528 na Teharjah trije duhovniki: župnik in dva kaplana. V času reformacije je bilo ponovno potrjeno, da je bila župnja pod oblastjo stiškega opata, ki je nad njo imel zavetništvo in patronat.³⁸

Iz zgodovine stiške opatije je znano, da je večkrat prihajalo do napetosti med duhovniki, ki so delovali na župnijah, podrejenih samostanu, in so imeli naslov vikarji, ter oglejskimi patriarhi, ki so si lastili pravico podeljevanja omenjenih župnij in nadziranja njihovega delovanja. Več sporov je bilo v času patriarha Pagana della Torre (patriarhat je vodil od 1319 do 1334), ki je zahteval, da te župnije dajejo svoje prispevke za stroške rimske kurije, česar pa nekateri duhovniki niso storili. Med temi je bil tudi vikar Pavel na stiški župnji Teharje. Ker svojih obveznosti ni izpolnil niti po treh opomilih, je patriarh 12. avgusta 1330 s slovesno listino, ki je bila sestavljena vpričo ugledne cerkvene gosposke, naročil svojemu generalnemu vikarju Janezu, »naj Pavla in vse ostale, ki svoje dolžnosti niso izpolnili, izobči in odstrani iz župnij«.³⁹

J. Höfler je najstarejši del zgodovine teharske župnije, potem ko je ovrednotil zapise v vseh ohranjenih listinah, povzel z naslednjimi besedami:

Medtem sega vikariat pri cerkvi sv. Martina v Teharjih v 14. stoletje, z župnikom (*pharrer cze Tyecharn*) izpričanim že leta 1362. Župnik (*plebanus*) se tu navaja tudi v zapisniku videmskih ordinacij iz leta 1405. Leta 1486 je zabeleženo, da je cerkev – čeravno z napačnim patrocinijem Matere božje – župnijska (*parochialis ecclesia Beate Virginis in Thiechern*) in pridružena (*unita*) stiškemu samostanu, oskrboval pa jo je večni vikar. Župnja se je torej osamosvojila od šempetrske, a bila neposredno podrejena Stični. Tako tudi zapisnik deželnoknežje vizitacije iz leta 1544–1545, ki navaja, da je v prezen-taciji, potrditvi in odvetništvu stiškega opata.⁴⁰

Sicer pa je 15. stoletje minilo v znamenju stalne nevarnosti, ki je prihajala iz juga. V času, ko so v Evropo začele prihajati dobrine iz na novo odkritih

³⁸ F. Kovačič, *Zgodovina Lavantinske škofije*, str. 97.

³⁹ J. Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 130.

⁴⁰ J. Höfler, *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem*, str. 329.

delov sveta in sta se v italijanskih mestih razvili dve pomembni duhovni gibanji, humanizem in renesansa, so slovenske dežele postale stalna tarča vpadov turških roparskih krdel. Zlasti se je to dogajalo v drugi polovici 15. stoletja, ko je padlo tudi bosansko kraljestvo. Turške vojske so za seboj puščale opustošenje, revščino in bolezni, razbite družine in pobite, pogostokrat pa so s seboj odvedle večje število ujetnikov. Celje in okoliški kraji so bili na njihovi poti proti notranji Avstriji, zato so jih pogostokrat »obiskali«. Ohranjeni so zapisi na njihove vpade v letih 1469, 1471, 1473, 1475, 1476, 1478 (kar dvakrat), 1480, 1483, 1493, 1494, 1529 in 1532. Zelo hudo je bilo leta 1473. O tem piše celjski kaplan Ignac Orožen v svoji *Celski kroniki*:

Turki so se iz Koroškega na spodnjo Štajarsko vsuli, ino so prvi dan v Slovengradu prenočili. Od tod jih je šla ena truma čez Vitanje na Konjice, kjer so si v farofu kosilo kuhali; druga truma s vjetimi kristjani se je pa skoz hudo luknjo v šaleško dolino privalila, je šuštanski grad razsula ino potem v saboto 2. oktobra od 8mih sjutre do 4rih popoldne s 8000 vjetih kristjanov v nepretergani versti mimo Celja šla. Obe trumi ste potem v Šentjurju pod Rifnikom prenočile.⁴¹

Naslednje leto so v kraje okoli Celja prišle še kobilice, sledili sta kuga in lakota. Znano je, da Turki nikoli niso pustili pri miru cerkva, kapel in samostanov. Strah pred nenapovedanimi turškimi vpadi je postal sestavni del vsakodnevnega življenja ljudi, skrb za obrambo in rešitev življenja ter osnovnih življenjskih sredstev pa bistveni del načrtov. Ker so s seboj v sužnost odvedli ljudi različnih stanov, so Turki prek beneških posredovanj nudili možnost, da so ujetnike za drago ceno odkupovali ter tako dežele še dodatno izčrpavali.

Čeprav župnija Teharje ni izrecno omenjena, so bile v zadnjih desetletjih 15. stoletja tu enake razmere kot v drugih župnijah, ki jih je obiskal škof Peter Carli iz Caorle. Ta je po naročilu oglejskega patriarha kot njegov generalni vikar imel nalogo, da je obiskal ta del oglejskega patriarhata, pregledal razmere in opravil opravila, ki so bila pridržana škofom. Na poti ga je spremljal laik Paolo Santonino, ki je o potovanjih pisal dnevnik. Iz njegovih poročil vidimo, da je škof Peter moral po župnijah in samostanih popravljati škodo, ki so jo povzročili turški vpadi. Posvečeval je oskrunjene cerkve, oltarje, kapele in pokopališča ter podeljeval zakrament birme. Slednjega so ljudje v tistem času prejemale le izjemoma, saj škofje župnij niso redno obiskovali. Iz opisov krajev, ki sta jih obiskala maja in junija 1487, je razvidno,

⁴¹ I. Orožen, *Celska kronika*, str. 114.